УДК 37.03:78:82-1

Мілада МАРТИНЮК,
кандидат педагогічних наук, учитель Гуманітарної гімназії № 2
м. Бердичева Бердичівського району Житомирської області

Роль музики у вихованні дітей в родині Олени Пчілки

Висвітлено роль музичного мистецтва в родині Драгоманових–Косачів, окреслено ознаки літературної спадщини Олени Пчілки, пов'язані з музикою. Розглянуто особливості її творчого тандему з Лисенком як один із засобів розбудови національної ідентичності через мистецтво. Визначено особливості творів для дітей української письменниці, які пов'язані з музикою; висвітлено аспекти впливу мистецтва, зокрема музичного, на гармонійний розвиток особистості.

Ключові слова: *музика, фольклор, етнографія, українські народні пісні, гармонійний розвиток особистості, національна ідентичність.*

Milada Martyniuk. The Role of Music in the Upbringing of Children in Olena Pchilka's Family.

The article highlights the role of music in the Drahomanov–Kosach family and identifies the musical dimensions of Olena Pchilka's literary heritage. Particular attention is paid to her creative collaboration with Mykola Lysenko as a means of fostering national identity through the arts. The study also examines the distinctive features of the writer's works for children that are connected with music and discusses the influence of art, especially music, on the harmonious development of the individual.

Keywords: *music, folklore, ethnography, Ukrainian folk songs, harmonious personal development, national identity.*

Родина Драгоманових–Косачів завжди була осередком інтелектуального життя, де музика переплiталася з іншими видами мистецтва. В родині відомої української письменниці Ольги Петрівни Косач (уроджена Драгоманова, псевдонім Олена Пчілка) саме музика займала центральне місце як елемент домашнього виховання, засіб збереження народної культури та професійного мистецтва. Виховуючи у дітей глибоке розуміння музики як частини національної ідентичності, вона вважала музичну освіту обов'язковим складником їхнього гармонійного розвитку. Традицією родини було виконання українських народних пісень, що сприяло зануренню дітей в «український народний дух».

Олена Пчілка була видатним етнографом та фольклористом, що безпосередньо вплинуло на музичне наповнення життя її родини. Вона видавала етнографічні праці, де популяризувала український мелос та обрядовість. Саме вона прищепила дітям, а їх у неї було шестеро, любов до автентичного звучання – в родині співали народних пісень, часто влаштовували літературно-музичні вечори, де звучала класика та українські мотиви. Письменниця згадувала: «Українська течія – се наше природне оточення... Щодо пісень українських – то не знаю, чи ще в якому панському домі співано їх так багато, як у нас» [5, с. 7].

Будучи дослідницею народної творчості, Ольга Петрівна не просто любила українську пісню, але й системно її вивчала, а тому часто організовувала творчі поїздки по волинських селах, де разом із дітьми записувала народні обряди та пісні.

Високий рівень музичних смаків у родині зумовлювало й особисте знайомство Олени Пчілки з М. Лисенком. Їх об'єднувала не лише міцна дружба, але й спільна мета – розбудова національної ідентичності через мистецтво. О. П. Косач активно збирала народні пісні й передавала їх М. В. Лисенку, якого називала «музичним портфелем», коли друзі зносили йому фольклорні скарби з усієї України. Композитор був першим, хто звернувся до фольклорної спадщини родини Косачів. Зокрема, він використав записи дитячих ігрових пісень Лесі Українки для своєї збірки, яку випустив у 1908 році. До речі, Леся Українка навчалася гри на фортепіано у першої дружини композитора – Ольги О'Коннор.

Олена Пчілка завжди палко підтримувала Миколу Лисенка у його прагненні створити самостійну

українську музику вона різко критикувала тих, хто вважав музичну Україну лиш «меншою сестрою» країни-сусідки. Тандем родин Лисенків та Косачів довів, що українська пісня – це не лише етнографія, а й основа для зародження високого класичного мистецтва.

Тема музичного виховання та мистецтва взагалі простежується й у її творах для дітей. Наприклад, в оповіданні **«Малий Музика Моцарт»** вона знайомить українських дітей з біографією та творчістю видатного австрійського композитора, наголошуючи на важливості в житті таланту, власної гідності та сили характеру. Хоча твір базується на реальних історичних фактах, авторка подає його як легку повчальну розповідь або навіть казку [1].

Вірш **«Хатні музики і слухачі»** описує домашнє музикування, яке було важливою частиною побуту тогочасної інтелігенції («*Майстер грає, виграває, – / Вірний цуцик вислухає. / Не потрібні майстру ноти, / Грає й так він для охоти!*») [4, с. 138].

«Соловйовий спів» – оповідання, де майстерно поєднуються ліричний пейзаж та сюжетність, а музика природи переплітається з людськими почуттями (пісня соловейка «*єдналася і з тим цвітом, і з легким повітрям, і з прозорою блакиттю весняного неба; воля, щастя відзивались у тому співі!..*») [3, с. 352].

«До Кобзаря» – поетичний твір, насичений музичними образами, сповнений драматизму («*Кобзарю наш! хвали не треба / Твоїм пісням, твоїм думкам,– / Немов зоря з ясного неба / Вони пів віку сяють нам!*») [2, с. 117].

«Осіннє листя» – це ліричний твір, де осіння природа виступає метафорою людських переживань та минулого, це сумний мотив, що викликає сльози і давні спогади. У цьому вірші природа постає у формі музичних образів *(«Порушить нога сухе листя, / І смутно воно обізветься; / А давнії сни коли збудиш, / То серце сльозами заллється...»)* [2, с. 143].

Вірш для дітей **«Співаки»** містить опис навчання музики в «котячій школі», аби гарно привітати іменинницю кицьку Нявку *(«І котяточка пильнують, / Ноти в лапочки взяли, / Так виводять, так статкують, / На всю школу завели! / Бас поважно тягне, гучно, / Другий – звисока лящить, / Біла киця милозвучно / Та солодко верещить»)* [2, с. 669].

«**Пісні минулого»** – поезія, у якій авторка звертається до народної пісні як до джерела національної пам'яті («*Проре́чисті тії читаю скрижалі / народних пісе́нь. І надії, і жа́лі / Свої тут народ положив у піснях, / Лунає та мова у дрібних листах. / І мертвії ті ватаги із могили / Говорять, торкаючи душу і сили.– / Та речі в пустині німій гомонять, / Та люде живиї мовчать!*») [2, с. 80].

«**Безконечна пісня**» – класичний твір для дітей, побудований на повторах, характерних для фольклорних «нескінченних» пісень («*Наша пісня гарна й нова, – почнім єї, братця, знова...*») [2, с. 741].

Цікавим у творчості Олени Пчілки є поетичний переклад **«На спогад Шубертової серенади»** – твір, адаптований під відому мелодію «Серенади» Ф. Шуберта (слова Л. Рельштаба). Цей переклад тривалий час був маловідомим широкому загалу, але у 2014–2017 рр. його відродили як варіант світового шедевру («*Чуєш ти, – в гаю чудова / Розляглась луна: / Гучно ллється соловйова / Пісня чарівна!..*») [2, с. 82].

А ще письменниця організувала Український аматорський дитячий театр, для якого писала п'єси (всього дванадцять, перша мала назву «Весняний ранок Тарасовий»), де музика і пісня були обов'язковими компонентами. Сьогодні п'єси Олени Пчілки часто ставлять дитячі колективи, наприклад, народний театр-студія «Мрія» при Національній бібліотеці України для дітей.

Отже, музика в родині Драгоманових–Косачів була не просто розвагою, а способом збереження національної ідентичності та виховання високої культури. Вона слугувала фундаментом цілого процесу виховання, естетичного розвитку та інструментом формування світогляду дітей через українську народну пісню та українське професійне мистецтво. До речі, саме Олена Пчілка ввела в українську мову слово «мистецтво», яке сьогодні є базовим для опису музики.

Використані джерела

1. Олена Пчілка. Малий музика Моцарт (оповідання). URL: https://mala.storinka.org/олена-пчілка-малий-музика-моцарт-оповідання.html.
2. Олена Пчілка. Зібр. творів : у 12 т. Т. 1. Луцьк Житомир : Наук. думка, 2025.
3. Там само. Т. 2.
4. Там само. Т. 5.
5. Олена Пчілка. Годі, діточки, вам спать! Київ : Веселка, 1991. 334 с.